

Я. Р. Самуйлік

кандыдат філалагічных навук,

дацэнт кафедры беларускай і рускай моў

Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта

АДМЕТНАСЦІ ЎЖЫВАННЯ НАЗОЎНІКА Ў ТЭРМІНАЛОГІІ

Паводле структуры (будовы) тэрміны суадносяцца са словамі і спалучэннямі слоў, часцей за ўсё са словазлучэннямі.

Аднаслоўныя тэрміны (словы-тэрміны) падзяляюцца ў залежнасці ад сваёй лексіка-граматычнай прыналежнасці на назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы, прыслоўі (апошнія сустракаюцца даволі рэдка) [1, с. 11; 2, с. 140–141; 3, с. 185]. Асноўную колькасць слоў-тэрмінаў у беларускай мове складаюць агульныя назоўнікі. Так, у тэрміналагічных слоўніках (тлумачальных і перакладных) па розных галінах ведаў адзначаны, напрыклад, наступныя адзінкі: у філасофіі: *алагізм, верыфікацыя, гілазаізм, дэтэрмінізм, канвенцыяналізм, квінтэсенцыя, лакаята, модус, неафрэйдызм, платанізм, спірытуалізм, тамізм, фінітызм, шэлінгіянства, эмпірыякрытыцызм* і інш. (ТТСФ, с. 9, 16, 19, 25, 34, 36, 38, 43, 47, 51, 63, 66, 76, 78, 81); у эканоміцы: *арэнда, боны, вэксаль, граціс, дэпазіт, іпатэка, куртаж, лока, маклер, ностра, пратэкцыянізм, рэнта, сіндыкат, тратта, фрытрэдэрства, холдынг* і інш. (СКЭТ, с. 27, 50, 94, 153, 170, 178, 205, 226, 228, 229, 232, 233, 236); у машынабудаванні: *амартызатар, баянет, варыятар, галтэль, дросель, зенкераванне, інжэцыя, краништэйн, люфт, муфта, ніпель, падшыпнік, рэдуктар, свердзел, транспарцёр, фрэза, цапфа, шпіндэль* і інш. (РБСМ, с. 10, 12, 15, 26, 32, 37, 41, 49, 51, 56, 62, 75, 90, 96, 116, 123, 124, 129).

У якасці аднаслоўных тэрмінаў дастаткова часта выкарыстоўваюцца ўласныя імёны, якія, перайшоўшы ў разрад тэрмінаў, становяцца агульнымі назоўнікамі. Да такіх тэрмінаў належаць адзінкі вымярэння фізічных велічынь, названыя паводле прозвішча іх адкрывальнікаў, напрыклад: *ампер* ‘адзінка сілы току’ (А. М. Ампер – французскі фізік); *ват* ‘адзінка магутнасці’ (Дж. Уат – англійскі вынаходца); *генры* ‘адзінка індуктыўнасці’ (Дж. Генры – амерыканскі фізік); *джоўль* ‘адзінка энергіі’ (Дж. П. Джоўль – англійскі фізік); *ом* ‘адзінка супраціўлення’ (Г. С. Ом –

нямецкі фізік); *сіменс* ‘адзінка электрычнай праводнасці’ (Э. В. Сіменс – нямецкі электратэхнік і вынаходца) і інш.

Уласныя назоўнікі выступаюць і ў якасці ўтваральных асноў слоў-тэрмінаў. Напрыклад, у хімічнай тэрміналогіі выкарыстоўваюцца прозвішчы вучоных, у гонар якіх названы хімічныя элементы: *курчатавій* (І. В. Курчатаў – рускі фізік); *кюрый* (П. Кюры і М. Складоўская-Кюры – французскія вучоныя); *мендзялевій* (Д. І. Мендзялееў – рускі вучоны); *нобелій* (А. Б. Нобель – шведскі інжынер); *эйніштэйній* (А. Эйнштэйн – фізік-тэарэтык) і інш.

Часам для ўтварэння тэрміна скарыстана спалучэнне імя і прозвішча вучонага, напрыклад: *нільсборый* – хімічны элемент названы ў гонар дацкага фізіка Нільса Бора. Нярэдка ў якасці асновы слова-тэрміна выкарыстоўваецца геаграфічная назва – уласны назоўнік, як, напрыклад, для назвы хімічных элементаў тыпу *еўропій*, *каліфорній*, *францый*, дзе выразна выдзяляецца суаднесенасць тэрміна з назоўнікамі Еўропа, Каліфорнія, Францыя.

Уласны назоўнік становіцца часткай складаных аднаслоўных тэрмінаў-назваў прыбораў, напрыклад: *амперметр* ‘прыбор для вымярэння сілы пастаяннага і пераменнага электрычнага току’ (А. М. Ампер); *веберметр* ‘прыбор для вымярэння магнітнага патоку’ (В. Э. Вебер – нямецкі фізік); *вольтметр* ‘прыбор для вымярэння напружання паміж двума кропкамі электрычнага ланцуга’ (А. Вольт – італьянскі фізік); *омметр* ‘прыбор для непасрэднага вымярэння супраціўленняў, якія вымяраюцца ў омах’ (Г. С. Ом); *фарадаметр* ‘прыбор для вымярэння электрычнай ёмістасці электратэхнічных вырабаў: кандэнсатараў, кабеляў’ (М. Фарадэй – англійскі фізік) і інш. Нямецкі фізік М. Лаўэ прапанаваў свой метада рэнтгенаўскіх здымкаў, які назвалі *лаўэграмай*; у Кітаі, каля Пекіна, былі знойдзены рэшткі старажытнага тыпу выкапнёвага чалавека, блізкага да пітэкантрапа, а таму і назвалі яго *сінантрапам* (лац. *Sina* – Кітай і грэч. *antropos* – чалавек); калі знайшлі буйны (каля 300 метраў даўжыні) выкапень паўзуна, які жыў у другой палове мезазойскай эры, яго назвалі *атлантазаўрам* (*Атлант* – імя тытана, які трымаў, як сказана ў легендзе, нябесны купал, а грэч. *sauros* – яшчарка) [3, с. 186–188].

Для назоўнікаў характэрны граматычныя катэгорыі роду, ліку, склону, якія функцыянуюць і ў тэрміналогіі. Што да адрозненняў, то яны ідуць у агульным рэчышчы развіцця граматычнага ладу беларускай мовы. Так, у тэрміналогіі для пэўнай часткі назоўнікаў адзначаны выпадкі ўжывання форм множнага ліку замест адзіночнага, у той час гэтым жа

агульнаўжывальным назоўнікам формы множнага ліку менш уласцівыя. Адбываецца гэта ў асноўным тады, калі ў той ці іншай галіне навукі або тэхнікі, у практыцы фарміруецца і вылучаецца спецыяльнае значэнне ў адрозненне ад значэння, якое перадаецца назоўнікам у форме адзіночнага ліку. Тут перш за ўсё адзначым рэчыўныя назоўнікі, якія не маюць формы множнага ліку, таму што абазначаюць паняцці (рэаліі), якія не паддаюцца лічэнню як асобна ўзятыя прадметы. Групу рэчыўных назоўнікаў складаюць назвы карысных выкапняў, металаў, газаў, грунту, злакаў, траў, агародных культур, ягад, харчовых прадуктаў, тканін, розных матэрыялаў, прыродных з’яў і інш. Але з-за таго, што ўзнікае неабходнасць абазначаць від, гатунак рэчыва, пачынае выкарыстоўвацца форма множнага ліку: *вада* – *воды* (*бытавыя, сцёкавыя, дрэйфуючыя, падземныя, напорныя, сярністыя, мінералізаваныя, грунтавыя*), *віно* – *віны* (*дысертныя, сталовыя*), *глеба* – *глебы* (*кіслыя, лёгкія, інтразанальныя, рэліктавыя, лесастэпавыя*), *масла* – *маслы* (*змазачныя, летнія, сівушныя, сінтэтычныя, эфірныя, індустрыяльныя, нізкавязкія, аўтамабільныя*), *метал* – *металы* (*плацінавай групы, высакародныя, каляровыя, лёгкія, чорныя*), *руда* – *руды* (*каляровых металаў, бедныя*), *смала* – *смолы* (*араматычныя, мінеральныя, сінтэтычныя, фенольныя*), *соль* – *солі* (*калійныя, мінеральныя*), *спірт* – *спірты* (*аднаатамныя, двухатамныя, чатырохатамныя, ароматычныя*), *тытунь* – *тытуні* (*дзікарослыя, пахучыя*) і інш.

Прыведзеныя прыклады паказваюць, што формы множнага ліку рэчыўных назоўнікаў утвараюцца даволі лёгка і даюць магчымасць ахарактарызаваць з’явы і паняцці, якія пашыраны ў розных галінах навукі і тэхнікі. Але часам узнікаюць даволі складаныя сітуацыі. Напрыклад, у рускай тэрміналогіі выкарыстоўваецца назоўнік *пар* звычайна ў адзіночным ліку, калі гаворка ідзе пра газ, у які ператвараецца вада пры награванні (*водяной пар, отработанный пар, капиллярный пар, пар высокого давления, сухой пар, пар низкого давления* і інш.). Форма множнага ліку ад *пар* (маецца на ўвазе вадзяны пар) ужываецца толькі ў некаторых устойлівых словазлучэннях: *поднять пары, под парами* (пра паравоз, параход, якія гатовы ў любую хвіліну рушыць у дарогу). Для абазначэння выпарэнняў некаторых вадкасных рэчываў у рускай тэрміналогіі ўжываецца форма множнага ліку *пары* (*пары камфоры, пары бензина, пары ртути, ртутные пары*). Перакладныя руска-беларускія слоўнікі рускае *пар* перадаюць словам *пара* і даюць памету аб адсутнасці ў беларускай мове формы множнага ліку. У рускай частцы перакладных

слоўнікаў не падаецца адценне значэння ‘выпарэнні некаторых рэчываў’, для якога ў рускай мове выкарыстоўваецца форма множнага ліку *пары*. Таму рускае словазлучэнне *пары камфоры* перакладаецца як *пара камфоры* (РБС, 2, с. 535–536). Услед за гэтымі даведнікамі беларускія тэрміналагічныя слоўнікі таксама падаюць толькі форму адзіночнага ліку, напрыклад: *іртутная пара* (РБФС, с. 148).

Іншы падыход да гэтага пытання дэманструе «Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов» (далей – РБСМФТ). Аўтары даведніка лічаць, што ў адрозненне ад агульнаўжывальнай лексікі ў тэрміналогіі больш шырока ўжываюцца формы множнага ліку. Таму ў слоўніку можна знайсці *чыгуны* (пра сплавы чыгуну) – *высокатрывалыя чыгуны; ма́слы* (тэхнічныя); *пары* – *пары карбанілзмяшчальных араматычных кетонаў, пары адыходзячыя, пары ртуці, пары складанамалекулярныя, атмасфера пароў ртуці* (параўн. у гэтым жа слоўніку: *пара вадзяная, пара капілярная, пара насычаная* – пра вадзяную пару) (РБСМФТ, с. 36, 181, 263, 266, 488). Падобная сітуацыя ўзнікае і пры перакладзе з рускай мовы тэрміна *веса входов*, у якім падкрэсліваецца множнасць, неаднаразовасць. Як быць у дадзеным выпадку, на чым спыніцца: *вагі ўваходаў* (мн. л.) ці *вага ўваходаў* (адз. л.)?

Калі формы множнага ліку тыпу *чыгуны, маслы* і некаторыя іншыя падаюцца згодна з формаўтваральнай і акцэнтнай сістэмамі адпаведных разрадаў назоўнікаў (параўн. *чыгуны* – *сталы́, дубы́; ма́слы* – *вокны, сёлы, колы*), то форма множнага ліку *пары́ (пары́ ртуці, атмасфера пароў ртуці)* не адпавядае нормам утварэння форм множнага ліку ад назоўнікаў жаночага роду, дзе ў назоўным склоне множнага ліку канчатак ненаціскны (параўн. *хата* – *хаты, кніга* – *кнігі, гара* – *горы* і г. д.). Таму, відаць, пры неабходнасці выкарыстання форм множнага ліку ад назоўнікаў жаночага роду трэба прытрымлівацца агульнага правіла і канкрэтна ад назоўніка *пара* ўжываць множны лік *па́ры (пары камфоры, пары спірту)*, хаця гэта на першы погляд і нязвыкла.

Форма множнага ліку рэчывых назоўнікаў, а таксама абстрактных назоўнікаў, якія абазначаюць дзеянне, выкарыстоўваецца і для абазначэння вялікай колькасці: *пясок* – *пяскі пустыні, вада* – *воды акіяна, снег* – *вечныя снягі, надой* – *месячныя надой, біццё* – *індыкатар біццяў, рэжым біццяў, цеч* – *выяўляльнік цечаў, шум* – *спектр шумоў* і інш.

У тэрміналогіі намнога шырэй ужываюцца ў множным ліку некаторыя абстрактныя назоўнікі, набываючы пры гэтым часта канкрэтнае значэнне: *ёмістасць* – *ёмістасці (напоўніць ёмістасці газам, ёмістасці*

з гаручым), магутнасць – магутнасці (увод у дзеянне новых энергетычных магутнасцей), вузкасць – вузкасці (вузкая частка фарватару), стан – станы (тэарэма гранічных станаў), асяроддзе – асяроддзі (абагачэнне ў цяжкіх асяроддзях), зона – зоны (зоны высокіх энергій), тэмпература – тэмпературы (зона тэмператур ператварэння), дэфармацыя – дэфармацыі (зона дэфармацый). Вядома, што ў агульналітаратурнай мове такія ўтварэнні пашырэння не маюць.

Выкарыстоўваецца форма множнага ліку для абазначэння абагульненай назвы групы аднародных па нейкай прымеце рэчываў (прадметаў), кожны з якіх мае спецыяльную назву, а ўсе разам называюцца іншым словам, якое і ўжываецца ў множным ліку. Напрыклад, *сапрафіты* (расліны, у якіх адсутнічае хларафіл), *баніфікатары* (рэчывы, якія дабаўляюць у рабочыя саставы з мэтай палепшыць іх якасць), *анадкі* (дождж, раса), *караціноіды* (расліны, якія ўтрымліваюць карацін), а таксама *фікаміцэты*, *фікамікозы* і інш.

Вельмі шырока ў біялагічнай і батанічнай тэрміналогіі выкарыстоўваецца форма множнага ліку для называння сямействаў, атрадаў, падатрадаў флоры і фаўны: *даўганосікі* ‘сямейства жукоў з падатрада разнаядных’ і *даўганосік* (*арэхаваы, бярозавы, гарохаваы, бурачны звычайны*), *соўкі* ‘сямейства матылькоў з атрада лускакрылых’ і *соўка* (*агародная, сасновая, капусная*), *папараці* ‘сямейства’ і *папараць* (*мужчынская, жаночая, Лінэя*).

Разыходжанні ў выкарыстанні родавых варыянтаў паміж агульнаўжывальнымі і тэрміналагічнымі назоўнікамі адзінкавыя. Так, напрыклад, ёсць агульнаўжывальныя назоўнікі *эпюра* ж., *крэмальер* м., *кампанент* м., а ў тэрміналогіі адзначаны *эпюр* м. і *эпюра* ж., *крэмальер* м. і *крэмальера* ж., *кампанент* м. і *кампанента* ж. (прычым у тэрміналогіі ўжываецца пераважна форма *кампанента* ж.: *кампанента вектара, кампанента звязаная, кампанента другасная, кампанента пранікальная, кампанента газавага асяроддзя, кампанента ВКР першая стоксава, кампанента пункта, кампанента сінгулярная*) і інш.

Сярод агульнаўжывальных лексем ёсць паралельныя формы тыпу *стол* – *столік*, *талерка* – *талерачка*, *долата* – *долатца*, якія звязаны з выражэннем аб’ектыўнай памяншальнасці. Але, напрыклад, у парах тыпу *сонца* – *сонейка*, *хвіліна* – *хвілінка*, *сын* – *сыноч* адсутнічае значэнне аб’ектыўнай памяншальнасці і адлюстроўваецца толькі суб’ектыўна-эмацыянальнае значэнне. Асаблівасцю тэрміналагічнай лексікі з’яўляецца адсутнасць у ёй рэгулярных форм суб’ектыўнай ацэнкі. Але гэта

адметнасць у пэўнай ступені мае адносны характар, таму што ў некаторых тэрмінасістэмах адзначаюцца ўтварэнні тыпу *галінка, шчыток, слупок, раслінка, кошык, каташок, мосцік, галоўка, кручок, кулачок, бурцік* і інш. Гэта так званыя тэрміналагізаваныя формы суб'ектыўнай ацэнкі. Прычым у тэрміналагічнай лексіцы, у адрозненне ад лексікі агульнаўжывальнай, паралелізм тыпу *галіна – галінка, шчыт – шчыток, сеялка – сеялачка* абумоўлены толькі аб'ектыўнай памяншальнасцю, базіруюцца на аб'ектыўных крытэрыях экстралінгвістычнага характару. Напрыклад: *сіта* тэхн. 'род рэшата для прасейвання' (*сартавальнае сіта, вібрацыйнае сіта, барабаннае сіта*) і *сітца* 'прыстасаванне для працэджвання малака' (*цадзільнае сітца*); *хмызнякі* 'шматгадовыя дрэўныя расліны вышыняй 0,8–6 м, якія галіняцца ля самай зямлі і не маюць галоўнага ствала' і *хмызнячкі* 'нізкарослыя – да 60 см – хмызнякі, працягласць жыцця якіх 5–10 гадоў'; *баразна* 'паглыбленне на глебе для праходу, сцёку вады' (*крайняя баразна, сцёкавая баразна, глыбокая баразна*) і *баразёнка* (*паліўная баразёнка, маркёрная баразёнка*); *шчыт* 'дошка, на якой зманціраваны вымяральныя і кантрольныя прыборы' (*шчыт пераключэнняў, падшыпнікавы шчыт, шчыт кіравання*) і *шчыток* (*шчыток з плаўкімі засцерагальнікамі*); *рухавік* (*двухфазны, дызельны, газатурбінны*) і *рухавічок* (*рухавічок патэнцыямера*); *рычаг* (*рычаг аўтаспуска, рычаг клапана*) і *рычажок* (*рычажок компаса*); а таксама *электрапліта* і *электраплітка, махавік* і *махавічок* і інш.

У тэрміналогіі ёсць лексікалізаваныя формы суб'ектыўнай ацэнкі, якія не маюць суадносных зыходных форм. Напрыклад, у батанічнай тэрміналогіі: *гарлачык, каробачка, парасонік, песцік, пладаножка, рыльца, слупок*; у біялогіі: *хрусталік* (*крышталік*); у энтамалогіі: *конік, кукалка, лічынка*; у пчальарскай тэрміналогіі: *малачко*; у тэхніцы: *галоўка, ручка*; у электратэхніцы: *зайчык* (*светлавы*), *пеўнік калектарны*; у лінгвістыцы: *дужкі, радок* і інш.

Экспрэсіўнасць і з'яўленне памяншальных форм, абумоўленых выражэннем суб'ектыўна-эмацыянальнага значэння, не характэрны для тэрміналогіі. Характарызуюцца вобразнасцю і маюць пэўны элемент суб'ектыўнай ацэнкі асобныя словы з разраду прафесіяналізмаў – напрыклад, *пузанчык* 'гатунак сланечніка з кароткімі тоўстымі зярняткамі' і інш.

Адносна склонавых форм можна адзначыць наступнае. У першую чаргу звяртае на сябе ўвагу ўжыванне канчаткаў роднага склону множнага ліку. Аўтары некаторых тэрміналагічных слоўнікаў ігнаруюць

граматычныя правілы, адпаведна якім адбываецца размеркаванне канчаткаў роднага склону ў залежнасці ад тыпу скланення і будовы асновы. Так, у назоўніках жаночага роду на *-а (-я)* з асновай на адзін зычны, для якіх правілы граматыкі рэкамендуюць нулявы канчатак, перавага аддаецца канчатку-аў (-яў): *алгебра падзеяў, вось абцысаў, вось ардынатаў, прынцып адпаведнасці межаў, пучок акружынаў, тэорыя групаў* (ТСВМ, с. 12, 51, 63, 67, 79); *дыяпазон напругаў, дыяпазон радыёчасціняў* (маецца на ўвазе *радыёчастот*), *дыяпазон тэмператураў, дыфракцыя хваляў, ізамерыя малекулаў, інтэрвал між лініяў дублета, механіка горных пародаў, пачатак каардынатаў, абсяг высокіх энергіяў, абсяг прамежкавых энергіяў, плячо пары сілаў, правіла сумаў, прастора падзеяў, цэнтр масаў, часціня пульсацыяў, шкала глыбіняў, эліпсоід напругаў* (маецца на ўвазе *напружанняў*) (РБФС, с. 51, 53, 73, 78, 121, 131, 137, 138, 157, 174, 185, 272, 276, 280, 289).

Назоўнікі з чыстай асновай (ІІІ скланенне) таксама ўжываюцца з канчаткам *-яў*: *дынаміка вадкасцяў, паварот восяў каардынатаў, энюра хуткасцяў* і інш. (РБФС, с. 52, 160, 291); *выбар з дзвюх магчымасцяў, дотык мнагастайнасцяў, лінія роўных ступеняў, пара плоскасцяў, прывядзенне да галоўных восяў, тэорыя імавернасцяў* і інш. (ТСВМ, с. 19, 32, 37, 53, 62, 79).

Як відаць з прыведзеных вышэй прыкладаў, канчатак-аў(-яў) ужываецца не толькі ў тых групах назоўнікаў, для якіх правіламі граматыкі дапускаюцца варыянтныя формы з нулявым канчаткам і канчаткам-аў (-яў), але і ў назоўніках з асновай на *г, к, х* (тыпу *напруга*), у назоўніках на-*ія (-ыя)* (тыпу *энергія, пульсацыя*) і ў шматскладовых назоўніках (тыпу *глыбіня, радыёчасціня*), для якіх нарматыўнымі з'яўляюцца толькі формы з нулявым канчаткам.

Тэндэнцыя да збліжэння, уніфікацыі тыпаў скланення, дамінаванне канчатка-аў(-яў) у назоўнікаў жаночага роду на-*а (-я)* і з чыстай асновай даволі пашырана ў вуснай моўнай практыцы пэўнай часткі носьбітаў беларускай мовы. Да таго ж выкарыстанне гэтых канчаткаў у шэрагу сродкаў масавай інфармацыі і камунікацыі (газеты, часопісы, інтэрнэт і інш.), як відаць, была падставай для фіксацыі іх у некаторых тэрміналагічных слоўніках, што таксама адмоўна ўплывае на нормы літаратурнай мовы. Тэрміналагічныя слоўнікі, на наш погляд, як адзін са сродкаў укаранення нарматыўнасці беларускай мовы не павінны ісці ўразрэз з агульнапрынятым правапісам і рэкамендацыямі граматых.

Дапушчаны памылкі і ва ўжыванні канчаткаў роднага склону адзіночнага ліку назоўнікаў мужчынскага роду. Напрыклад, *падвышэнне да кубу, знак радыкалу* (трэба: *куба, радыкала*)(ТСВМ, с. 12, 27); *базіс – базіса* (трэба: *базісу*), *атам – атому, лагіцызм – лагіцызму, мнагасклад – мнагаскладу, аднасклад – аднаскладу* (трэба: *атама, лагіцызма, мнагасклада, аднасклада*) (РБМС, с. 17, 18, 86, 98, 114); [4, с. 119–124].

Прааналізаваны фактычны матэрыял дае падставы сцвярджаць:

1) асноўную колькасць слоў-тэрмінаў у беларускай мове складаюць агульныя назоўнікі;

2) у якасці аднаслоўных тэрмінаў дастаткова часта выкарыстоўваюцца ўласныя імёны, якія, перайшоўшы ў разрад тэрмінаў, становяцца агульнымі назоўнікамі; уласныя назоўнікі выступаюць і ў якасці ўтваральных асноў слоў-тэрмінаў; часам для ўтварэння тэрміна скарыстана спалучэнне імя і прозвішча вучонага, геаграфічная назва або ўласны назоўнік становіцца часткай складаных аднаслоўных тэрмінаў;

3) у тэрміналогіі для пэўнай часткі назоўнікаў адзначаны выпадкі ўжывання форм множнага ліку замест адзіночнага, у той час як для гэтых жа агульнаўжывальных назоўнікаў формы множнага ліку менш уласцівы;

4) зрэдку маюць месца разыходжанні ва ўжыванні родавых варыянтаў агульнаўжывальных і тэрміналагічных назоўнікаў;

5) асаблівасцю тэрміналагічнай лексікі з’яўляецца адсутнасць у ёй рэгулярных форм суб’ектыўнай ацэнкі, аднак у некаторых тэрмінасістэмах адзначаюцца так званыя тэрміналагізаваныя формы суб’ектыўнай ацэнкі (тыпу *кошык* і інш.), прычым у тэрміналагічнай лексіцы, у адрозненне ад лексікі агульнаўжывальнай, паралелізм тыпу *шчыт – шчыток* і інш. абумоўлены толькі аб’ектыўнай памяншальнасцю, базіруецца на аб’ектыўных крытэрыях экстралінгвістычнага характару; у тэрміналогіі ёсць лексікалізаваныя формы суб’ектыўнай ацэнкі, якія не маюць суадносных зыходных форм (напрыклад, у электратэхніцы: *пеўнік калектарны* і інш.);

6) звяртае на сябе ўвагу ўжыванне канчаткаў роднага склону множнага ліку: у назоўніках жаночага роду на *-а (-я)* з асновай на адзін зычны, для якіх граматыкі рэкамендуюць нулявы канчатак, перавага аддаецца канчатку *-аў (-яў)*; назоўнікі з чыстай асновай (III скланенне) таксама ўжываюцца з канчаткам *-яў*; канчатак *-аў (-яў)* адзначаны не толькі ў тых групах назоўнікаў, для якіх у граматыках дапускаюцца варыянтныя формы з нулявым канчаткам і канчаткам *-аў (-яў)*, але і ў назоўніках з асновай на *г, к, х*, у назоўніках на *-ія (-ыя)* і наогул у шматскладовых

назоўніках, для якіх граматыкі падаюць толькі формы з нулявым канчаткам;

7) дапушчаны памылкі і ва ўжыванні канчаткаў роднага склону адзіночнага ліку назоўнікаў мужчынскага роду: замест канчаткаў *-а, -у* ў тэрміналагічных даведніках зафіксаваны адпаведна канчаткі *-у, -а*.

Такім чынам, ужыванне назоўніка ў розных тэрмінасістэмах беларускай мовы мае пэўныя асаблівасці і патрабуе далейшага ўпарадкавання.

Прынятыя скарачэнні

РБМС – Русско-белорусский математический словарь / Я. В. Радыно [и др.] ; под общ. ред. Я. В. Радыно. – Минск : Выш. шк., 1993. – 239 с.

РБС – Русско-белорусский словарь = Руска-беларускі слоўнік : в 3 т. / НАН Беларусі, Ін-т языка и лит. ; под ред. А. А. Лукашанца. – 10-е изд., перераб. и доп. – Минск : Беларус. Энцыкл., 2012. – Т. 2 : Л–П. – 944 с.

РБСМ – Лупачоў, В. Р. Руска-беларускі слоўнік па машынабудаванні / В. Р. Лупачоў, В. І. Рагаўцоў. – Мінск : Веды, 1998. – 136 с.

РБСМФТ – Костюкович, Н. Н. Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов / Н. Н. Костюкович, В. В. Люштик, В. К. Щербин ; под ред. Н. Н. Костюковича. – Минск : Беларус. Энцыкл., 1995. – 512 с.

РБФС – Самайлюковіч, У. Руска-беларускі фізічны слоўнік / У. Самайлюковіч, У. Пазняк, А. Сабалеўскі ; Т-ва беларус. мовы імя Ф. Скарыны, Тэрміналаг. камісія ; навук. рэд. В. Вячорка, А. Шастаковіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 304 с.

СКЭТ – Слоўнік катэгорый эканамічнай тэорыі / С. Я. Янчанка (кір.) [і інш.] ; НАН Беларусі, Ін-т эканомікі ; навук. рэд. : С. Я. Янчанка, П. Г. Нікіценка. – Мінск : [б. в.], 1999. – 287 с.

ТСВМ – Тэрміналагічны слоўнік па вышэйшай матэматыцы для ВНУ / Т. Сухая [і інш.] ; Т-ва беларус. мовы імя Ф. Скарыны, Тэрміналаг. камісія ; навук. рэд. П. Міхайлаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 183 с.

ТТСФ – Скікевіч, А. А. Тэрміналагічна-тлумачальны слоўнік па філасофіі : дапам. для выкладчыкаў, студэнтаў і аспірантаў / А. А. Скікевіч, У. С. Шчур. – Мінск : Беларус. навука, 1996. – 96 с.

Літаратура

1. Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Сацыяльна-гуманітарныя навукі : вучэб. дапам. / М. Р. Прыгодзіч [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2015. – 260 с.
2. Зразікава, В. А. Беларуская мова. Прафесійная лексіка для эканамістаў : вучэб. дапам. / В. А. Зразікава, А. В. Губкіна. – Мінск : Выш. шк., 2016. – 383 с.
3. Ляшчынская, В. А. Студэнту аб мове : прафесійная лексіка : вучэб. дапам. для студэнтаў ВНУ / В. А. Ляшчынская. – Мінск : УП «ІВЦ Мінфінае», 2003. – 243 с.
4. Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі / Г. У. Арашонкава [і інш.] ; навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – 175 с.

М. І. Свістунова

*кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*

БЕЛАРУСКАЯ ІТ-ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ІНТЭРНЭЦЕ: ПАМЫЛКІ І ВАРЫЯНТЫ

Абмежаванасць выкарыстання і адсутнасць кампетэнтных тэрміналагічных даведнікаў з'яўляюцца адначасова прычынай і вынікам агульнай нераспрацаванасці беларускамоўнай тэрміналогіі ІТ-сферы, дазваляюць існаванне варыянтных назваў, перашкаджаюць уніфікацыі, замінаюць упарадкаванню і сістэматызацыі ўсёй тэрмінасістэмы. Асабліва выразна вынікі такой сітуацыі (варыянтнасць, адсутнасць уніфікацыі і сістэматызацыі) бачны ў беларускамоўным сегменце інтэрнэту, і найперш на тых інтэрнэт-рэсурсах, якія разам з асноўнай рускамоўнай маюць і беларускамоўную версію. Зразумела, што гэтыя рэсурсы дзяржаўных устаноў, якія павінны працаваць на абедзюх дзяржаўных мовах і быць даступнымі ва ўсім свеце, а значыць, працуюць яшчэ і на англійскай мове, часам – на некалькіх замежных мовах.

Нашу ўвагу прыцягнуў сайт сумеснага таварыства з абмежаванай адказнасцю «Беларускія воблачныя тэхналогіі» пад назвай «beCloud», які